

ARREST VAN HET HOF (Tweede kamer)

8 mei 2008*

In zaak C-39/07,

betreffende een beroep wegens niet-nakoming krachtens artikel 226 EG, ingesteld op 1 februari 2007,

Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door H. Støvlbæk en R. Vidal Puig als gemachtigden, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg,

verzoekster,

tegen

Koninkrijk Spanje, vertegenwoordigd door M. Muñoz Pérez als gemachtigde, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg,

verweerder,

wijst

* Procestaal: Spaans.

HET HOF VAN JUSTITIE (Tweede kamer),

samengesteld als volgt: C. W. A. Timmermans, kamerpresident, L. Bay Larsen, P. Kūris, J.-C. Bonichot en C. Toader (rapporteur), rechters,

advocaat-generaal: M. Póiares Maduro,
griffier: R. Grass,

gezien de stukken,

gelet op de beslissing, de advocaat-generaal gehoord, om de zaak zonder conclusie te berechten,

het navolgende

Arrest

- ¹ De Commissie van de Europese Gemeenschappen verzoekt het Hof vast te stellen dat het Koninkrijk Spanje, door met betrekking tot het beroep van ziekenhuisapotheker, niet alle maatregelen vast te stellen die nodig zijn voor de omzetting in nationaal recht van richtlijn 89/48/EEG van de Raad van 21 december 1988 betreffende een algemeen stelsel van erkenning van hogeronderwijsdiploma's waarmee beroepsopleidingen van ten minste drie jaar worden afgesloten (PB 1989, L 19, blz. 16) de krachtens deze richtlijn op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

Toepasselijke bepalingen

Gemeenschapsregeling

Richtlijnen 85/432/EEG en 85/433/EEG

2 Op 16 september 1985 heeft de Raad richtlijn 85/432/EEG inzake de coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde werkzaamheden op farmaceutisch gebied (PB L 253, blz. 34) vastgesteld.

3 Artikel 1, lid 1, van richtlijn 85/432 bepaalt:

„De lidstaten dragen er zorg voor dat de houders van een diploma, certificaat of andere universitaire titel of titel van een niveau dat als gelijkwaardig wordt erkend op het terrein van de farmacie, die voldoen aan de in artikel 2 gestelde voorwaarden, ten minste gerechtigd zijn tot de toegang tot en de uitoefening van de in lid 2 genoemde werkzaamheden, onder voorbehoud, in voorkomend geval, van de eis van aanvullende beroepservaring.”

4 Artikel 3 van richtlijn 85/432 luidt als volgt:

„Uiterlijk drie jaar na het verstrijken van de in artikel 5 bepaalde termijn dient de Commissie bij de Raad passende voorstellen in betreffende de specialisaties op het gebied van de farmacie, met name op het gebied van de ziekenhuisfarmacie. De Raad bestudeert deze voorstellen binnen een termijn van een jaar.”

- 5 Op 16 september 1985 heeft de Raad richtlijn 85/433/EEG inzake de onderlinge erkenning van de diploma's, certificaten en andere titels op het terrein van de farmacie, tevens houdende maatregelen tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening van het recht van vestiging voor bepaalde werkzaamheden op farmaceutisch gebied (PB L 253, blz. 37) vastgesteld.
- 6 Artikel 2, lid 1, van richtlijn 85/433, zoals gewijzigd bij richtlijn 2001/19/EG van het Europees Parlement en de Raad van 14 mei 2001 (PB L 206, blz. 1), bepaalt:

„Elke lidstaat erkent de door de andere lidstaten aan de onderdanen van lidstaten overeenkomstig artikel 2 van richtlijn 85/432[...] afgegeven en in de bijlage vermelde diploma's, certificaten en andere titels door daaraan met betrekking tot de toegang tot en de uitoefening van de in artikel 1 bedoelde werkzaamheden op zijn grondgebied hetzelfde rechtsgevolg toe te kennen als aan de door hemzelf uitgereikte, in de bijlage vermelde diploma's, certificaten en andere titels.”

- 7 Het Spaanse diploma dat in bovengenoemde bijlage wordt vermeld, is dat van licentiaat in de farmacie („Título de Licenciado en Farmacia”).

Richtlijn 89/48

8 Artikel 1 van richtlijn 89/48, zoals gewijzigd bij richtlijn 2001/19, bepaalt:

„In deze richtlijn wordt verstaan onder:

- a) diploma: alle diploma's, certificaten en andere titels dan wel elk geheel van dergelijke diploma's, certificaten en andere titels:
  - afgegeven door een bevoegde autoriteit in een lidstaat die is aangewezen overeenkomstig zijn wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen,
  - waaruit blijkt dat de houder met succes een postsecundaire studiecycclus van ten minste drie jaar of een gelijkwaardige deeltijdstudie heeft gevolgd aan een universiteit of een instelling voor hoger onderwijs of een andere instelling van gelijkwaardig opleidingsniveau en, in voorkomend geval, dat hij met succes de beroepsopleiding heeft gevolgd die in aanvulling op de postsecundaire studiecycclus wordt vereist, en
  - waaruit blijkt dat de houder de vereiste beroepskwalificaties bezit om tot een gereguleerd beroep in die lidstaat te worden toegelaten of om dat uit te oefenen,

wanneer de met het diploma, het certificaat of de andere titel afgesloten opleiding overwegend in de Gemeenschap is genoten of wanneer de houder ervan een driejarige beroepservaring heeft opgedaan, gewaarmerkt door de lidstaat die een diploma, een certificaat of een andere titel van een derde land heeft erkend.

[...]

- c) gereguleerd beroep: de gereguleerde beroepsactiviteit of het geheel van gereguleerde beroepsactiviteiten die in een lidstaat dit beroep vormen;

- d) gereguleerde beroepsactiviteit: een beroepsactiviteit, voor zover de toegang tot of de uitoefening daarvan wel een van de wijzen van uitoefening daarvan, in een lidstaat krachtens wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen direct of indirect afhankelijk is gesteld van het bezit van een diploma. Wijzen van uitoefening van een gereguleerde beroepsactiviteit zijn met name:
  - de uitoefening onder het voeren van een beroepstitel, indien het voeren van deze titel beperkt blijft tot bezitters van een diploma, dat is vastgelegd in wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen;

[...]”

9 Artikel 2 van richtlijn 89/48 bepaalt:

„Deze richtlijn is van toepassing op alle onderdanen van een lidstaat die als zelfstandige of loontrekkende een gereguleerd beroep in een ontvangende lidstaat willen uitoefenen.

Deze richtlijn is niet van toepassing op de beroepen die vallen onder een specifieke richtlijn waarmede tussen de lidstaten een onderlinge erkenning van diploma's is ingesteld.”

10 Artikel 4 van richtlijn 89/48 bepaalt:

„1. Artikel 3 [over het recht van onderdanen van een andere lidstaat om te worden toegelaten tot een gereguleerd beroep] belet niet dat de ontvangende lidstaat van de aanvrager eveneens verlangt:

[...]

- b) dat hij een aanpassingsstage van ten hoogste drie jaar volbrengt of een proeve van bekwaamheid aflegt:

[...]"

Nationale regeling

Regeling inzake de specialisaties op het gebied van de farmacie

- 11 De regeling inzake de specialisaties op het gebied van de farmacie is neergelegd in het Real Decreto 2708/1982, por el que se regulan los estudios de especialización y la obtención del título de Farmacéutico Especialista (Spaans koninklijk besluit 2708/1982 houdende de regeling van specialistenstudies en de verkrijging van de titel van apotheker-specialist), van 15 oktober 1982 (BOE nr. 261 van 30 oktober 1982, blz. 29994).
- 12 Artikel 1 van dit real decreto luidt als volgt:

„Wie de titel van apotheker-specialist wil voeren, in die hoedanigheid een beroep wil uitoefenen of met die titel een betrekking wil vervullen bij een publiek- of privaatrechtelijk lichaam, moet in het bezit zijn van het diploma van apotheker-specialist [„Farmacéutico Especialista’], afgegeven door de Minister van Onderwijs en Wetenschap, onverminderd de aan houders van het diploma van licentiaat in de farmacie toegekende rechten.”

13 Artikel 2 van bovengenoemd real decreto bepaalt:

„Wie het diploma van apotheker-specialist wil verkrijgen, moet

- a) in het bezit zijn van het diploma van licentiaat in de farmacie;
- b) de overeenkomstige opleiding in de specialisatie volledig hebben gevolgd in overeenstemming met de leerplannen en de opgestelde programma's;
- c) zijn geslaagd voor de daartoe ingestelde examens.”

14 In artikel 3 van real decreto 2708/1982 wordt bepaald:

„Als specialisaties op het gebied van de farmacie worden erkend:

Eerste groep. — Specialisaties waarvoor als basis een ziekenhuisopleiding is vereist:

[...]

— Ziekenhuisfarmacie.

[...]”

Regeling waarbij de richtlijnen 85/432, 85/433 en 89/48 in nationaal recht zijn omgezet

15 De richtlijnen 85/432 en 85/433 zijn in nationaal recht omgezet bij real decreto 1667/1989 van 22 december 1989 (BOE nr. 4 van 4 januari 1990, blz. 217).

16 Artikel 1 van dit real decreto bepaalt:

„Voor de toegang tot het beroep van apotheker worden de in bijlage I bij dit real decreto vermelde diploma's, certificaten en andere titels, afgegeven aan staatsburgers van een lidstaat van de Europese Economische Gemeenschap die voldoen aan de criteria van bijlage II, in Spanje als gelijkwaardig aan het officiële universitaire diploma van licentiaat in de farmacie erkend.”

17 Het Spaanse diploma dat wordt genoemd in bijlage I bij dit real decreto, is hetzelfde als het diploma dat wordt vermeld in de bijlage bij richtlijn 85/433.

18 Richtlijn 89/48 is in Spaans recht omgezet bij real decreto 1665/1991 van 25 oktober 1991 (BOE nr. 280 van 22 november 1991, blz. 37916).

19 Artikel 2, lid 1, van dit real decreto bepaalt:

„De in dit real decreto vastgestelde regels zijn van toepassing op alle staatsburgers van een lidstaat van de Europese Unie die in het bezit zijn van een in een lidstaat van de Unie verkregen diploma en die in Spanje als zelfstandige of als loontrekkende een gereguleerd beroep willen uitoefenen voor de uitoefening waarvan een opleiding aan een instelling voor hoger onderwijs van ten minste drie jaar is vereist.”

20 Artikel 3, punt a, van ditzelfde real decreto bepaalt dat alle in bijlage I bij dit decreto vermelde beroepen „gereguleerde beroepen” zijn. Het beroep van ziekenhuis-apotheker wordt in deze bijlage niet genoemd.

Precontentieuze procedure

21 Op 19 december 2005 heeft de Commissie het Koninkrijk Spanje een aanmanings-brief gezonden betreffende de niet-omzetting in nationaal recht door deze lidstaat van richtlijn 89/48 wat het beroep van apotheker-specialist betreft.

22 In zijn antwoord van 17 maart 2006 heeft het Koninkrijk Spanje betoogd dat richtlijn 89/48 niet van toepassing was op het beroep van ziekenhuisapotheker, aangezien

dit een specialisatie is van het beroep van apotheker, dat specifiek wordt geregeld in de richtlijnen 85/432 en 85/433, die in Spaans recht zijn omgezet bij real decreto 1667/1989.

- 23 Aangezien de Commissie van oordeel was dat dit antwoord onvoldoende was, heeft zij het Koninkrijk Spanje op 4 juli 2006 een met redenen omkleed advies gezonden, waarop deze lidstaat heeft geantwoord op 12 januari 2007, dat wil zeggen na het verstrijken van de termijn die de Commissie in dit met redenen omkleed advies had gesteld. In zijn antwoord betoogt deze lidstaat opnieuw dat richtlijn 89/48 niet van toepassing was op specialistentitels op het terrein van de farmacie.
- 24 Omdat de Commissie dit betoog niet overtuigend achtte, heeft zij het onderhavige beroep ingesteld.

Beroep

Argumenten van partijen

- 25 De Commissie betoogt dat, voor zover artikel 1 van real decreto 2708/1982 belet dat houders van een in een lidstaat afgegeven diploma dat krachtens artikel 2 van richtlijn 85/433 als gelijkwaardig wordt erkend de titel van apotheker-specialist kunnen voeren en bijgevolg het beroep van ziekenhuisapotheker kunnen uitoefenen, de verwerende lidstaat, wat dit beroep betreft, de richtlijn niet in nationaal recht heeft omgezet.

26 Volgens deze instelling dient deze titel namelijk te worden aangemerkt als „diploma” in de zin van artikel 1, sub a, van richtlijn 89/48, aangezien hij is verleend door de aangewezen bevoegde autoriteit, er een postsecundaire opleiding van meer dan drie jaar mee wordt afgesloten en uit deze titel blijkt dat de houder ervan de vereiste kwalificaties bezit om in Spanje het beroep van ziekenhuisapotheker uit te oefenen. Verder is het aan houders van het diploma van apotheker-specialist voorbehouden beroep volgens haar een gereguleerd beroep in de zin van artikel 1, sub c, van richtlijn 89/48. Dit beroep bestaat namelijk in de uitoefening van een gereguleerde activiteit in de zin van artikel 1, sub d, van deze richtlijn, aangezien de toegang ertoe afhankelijk is gesteld van het bezit van een diploma.

27 De Commissie merkt in dit verband op dat richtlijn 89/48 geen enkel gereguleerd beroep van haar werkingssfeer uitsluit, behalve de beroepen die het voorwerp vormen van een specifieke richtlijn inzake onderlinge erkenning. Richtlijn 89/48 bevat met name geen enkele bepaling die de uitlegging toelaat dat farmaceutische beroepen of, meer algemeen, beroepen in de gezondheidssector van haar werkingssfeer zijn uitgesloten. Dat deze beroepen zijn opgenomen in het algemene stelsel van erkenning van diploma's, is volgens haar niet in strijd met artikel 47, lid 3, EG, volgens hetwelk de geleidelijke opheffing van de beperkingen van het recht van vestiging voorafgegaan moet worden of vergezeld moet gaan van een overeenkomstige coördinatie van de voorwaarden waaronder deze beroepen worden uitgeoefend. Doelstelling van bovengenoemde richtlijn is niet het instellen van een stelsel van automatische erkenning van diploma's, maar het invoeren van een algemene methode om de erkenning van diploma's te vergemakkelijken.

28 Bovendien zijn de richtlijnen 85/432 en 85/433 volgens de Commissie niet van toepassing op het beroep van ziekenhuisapotheker, aangezien zij slechts betrekking

hebben op het diploma van licentiaat in de farmacie. Richtlijn 85/432, die de opleidingsvoorwaarden coördineert voor de afgifte van het diploma van apotheker waarop de erkenningsregeling van richtlijn 85/433 van toepassing is, ziet namelijk niet op specialisaties op het gebied van de farmacie, met name op het gebied van de ziekenhuisfarmacie, in de zin van artikel 3 ervan. Verder is volgens de Commissie het diploma van licentiaat in de farmacie, wat het Koninkrijk Spanje betreft, het enige diploma dat in de bijlage bij richtlijn 85/433 wordt vermeld.

29 Het Koninkrijk Spanje antwoordt dat het beroep van ziekenhuisapotheker, als specialisatie van het beroep van apotheker, niet binnen de werkingssfeer van richtlijn 89/48 valt. Een dergelijk beroep kan alleen worden geregeld door specifieke regelingen, aangezien artikel 47, lid 3, EG een uitdrukkelijk voorbehoud invoert betreffende met name de opheffing van de beperkingen op de uitoefening van farmaceutische beroepen. Deze opheffing kan derhalve niet worden gerealiseerd door het algemene stelsel van erkenning van diploma's waarin deze richtlijn voorziet.

30 Deze uitlegging wordt zijns inziens bevestigd door de richtlijnen 85/432 en 85/433, die beantwoorden aan het vereiste dat speciale regels moeten worden vastgesteld ter coördinatie van de wettelijke regelingen inzake bepaalde farmaceutische activiteiten teneinde de titels en diploma's op het terrein van de farmacie onderling te kunnen erkennen. Richtlijn 89/48, die de minimumduur van de studie als enige voorwaarde voor de erkenning van de diploma's stelt, volstaat evenwel niet om de nakoming van de in artikel 47, lid 3, EG neergelegde specifieke verplichting te verzekeren. Hieruit volgt dat de Commissie, bij gebreke van een krachtens artikel 3 van richtlijn 85/432 vastgestelde speciale regeling op dit gebied, niet met een beroep op richtlijn 89/48 kan opkomen tegen de niet-conformiteit van de nationale wettelijke regeling met het algemene stelsel van erkenning van diploma's.

Beoordeling door het Hof

- 31 De twee partijen bij de procedure erkennen dat de richtlijnen 85/432 en 85/433 niet van toepassing zijn op het diploma van apotheker-specialist, dat toegang geeft tot het beroep van ziekenhuisapotheker. Zij trekken echter verschillende conclusies uit deze uitlegging. Volgens de Commissie betekent het ontbreken van een specifieke richtlijn dat dit diploma binnen de werkingssfeer van richtlijn 89/48 valt, terwijl volgens het Koninkrijk Spanje bij gebreke van een dergelijke richtlijn moet worden aangenomen dat de erkenning van bovengenoemd diploma noch door richtlijn 89/48, noch door een andere handeling van afgeleid recht wordt geregeld.
- 32 In dit verband dient vooraf te worden vastgesteld dat de werkingssfeer van richtlijn 89/48 niet wordt afgebakend aan de hand van de sector of van de typologie van de betrokken diploma's. Uit artikel 1, sub a, van deze richtlijn blijkt namelijk dat deze met name van toepassing is op alle hogeronderwijsdiploma's die zijn afgegeven na afloop van een cyclus van postsecundaire studies van ten minste drie jaar, en die de houder ervan toegang geven tot een gereguleerd beroep.
- 33 Bovendien moet, zoals volgt uit vaste rechtspraak, een beroep worden aangemerkt als gereguleerd in de zin van richtlijn 89/48 wanneer de toegang tot de beroepsactiviteit waaruit dit beroep bestaat, of de uitoefening hiervan, wordt geregeld door wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen die een regeling inhouden die ertoe leidt dat deze beroepsactiviteit uitdrukkelijk wordt voorbehouden aan personen die aan bepaalde voorwaarden voldoen, en dat de toegang ertoe wordt verboden aan degenen die niet aan deze voorwaarden voldoen (zie in die zin met name arresten van 1 februari 1996, *Aranitis*, C-164/94, *Jurispr.* blz. I-135, punten 18 en 19, en 9 september 2003, *Burbaud*, C-285/01, *Jurispr.* blz. I-8219, punt 45).

- 34 In casu moet worden vastgesteld dat op basis van de desbetreffende nationale regeling het diploma van apotheker-specialist een hogeronderwijsdiploma is dat toegang geeft tot een gereguleerd beroep, te weten dat van ziekenhuisapotheker.
- 35 Hoewel het Koninkrijk Spanje deze kwalificatie van het betrokken diploma en het betrokken beroep niet betwist, is het van mening dat, aangezien richtlijn 89/48 niet van toepassing is op de specialisatiediploma's in de farmacie, er geen verplichting bestaat om aan staatsburgers van andere lidstaten toegang tot het beroep van ziekenhuisapotheker te verlenen.
- 36 Een dergelijke uitlegging van de richtlijn moet van de hand worden gewezen.
- 37 In dit verband dient om te beginnen te worden benadrukt dat het recht op erkenning van diploma's door artikel 43, tweede alinea, EG wordt gewaarborgd als uitdrukking van het fundamentele recht van vrije vestiging. Volgens vaste rechtspraak volgt uit deze bepaling van het EG-Verdrag dat een lidstaat die moet beslissen op een verzoek om toelating tot een beroep dat naar nationaal recht slechts toegankelijk is voor degene die over een diploma of een beroepskwalificatie beschikt, rekening moet houden met de diploma's, certificaten en andere titels die de betrokkene met het oog op de uitoefening van hetzelfde beroep in een andere lidstaat heeft verworven, door de uit die diploma's blijkende bevoegdheden te vergelijken met de in de nationale regeling verlangde kennis en bekwaamheden (zie arresten van 7 mei 1991, Vlassopoulou, C-340/89, Jurispr. blz. I-2357, punt 16, en 14 september 2000, Hocsman, C-238/98, Jurispr. blz. I-6623, punt 23).

38 Blijkens de derde overweging van de considerans van richtlijn 89/48 voert deze een „methode van erkenning” van de daarin bedoelde diploma’s in. Zij voorziet in een algemeen stelsel van erkenning van hogeronderwijsdiploma’s die toegang geven tot een gereguleerd beroep en dus tot de uitoefening van een in het Verdrag verankerd recht.

39 Verder moet met de Commissie worden opgemerkt dat richtlijn 89/48 niet beoogt een stelsel van automatische erkenning van diploma’s in te stellen. Hoewel deze richtlijn het recht van toegang tot gereguleerde beroepen erkent, is de lidstaat van ontvangst krachtens artikel 4, sub b, ervan namelijk gerechtigd om van de aanvrager die staatsburger van een andere lidstaat is, een aanpassingsstage of een proeve van bekwaamheid te verlangen, met name wanneer de door die aanvrager ontvangen opleiding betrekking heeft op vakken die wezenlijk verschillen van die welke worden bestreken door het in de lidstaat van ontvangst voorgeschreven diploma, of wanneer het in laatstgenoemde lidstaat gereguleerde beroep een of meer gereguleerde beroepsactiviteiten omvat die geen deel uitmaken van het beroep dat gereguleerd is in de lidstaat van oorsprong of herkomst van de aanvrager, en dat verschil tussen de beroepsactiviteiten in de twee betrokken lidstaten wordt gekenmerkt door een andere specifieke opleiding.

40 Het Koninkrijk Spanje betoogt dat artikel 47, lid 3, EG in elk geval uitsluit dat een richtlijn die beoogt een algemeen stelsel van erkenning van hogeronderwijsdiploma’s in te voeren, kan worden toegepast op beroepen in de gezondheidssector, aangezien dit artikel uitdrukkelijk een voorbehoud invoert met betrekking tot geneeskundige, paramedische en farmaceutische beroepen, die niet kunnen worden geliberaliseerd zonder een handeling waarbij regels worden vastgesteld inzake „de coördinatie van de voorwaarden waaronder zij in de verschillende staten worden uitgeoefend”.

- 41 Dit argument moet van de hand worden gewezen. Een dergelijke uitlegging van artikel 47, lid 3, EG zou in feite niet alleen leiden tot niet-toepasselijkheid van richtlijn 89/48, maar ook, meer algemeen, tot uitsluiting van het recht van gemeenschapsburgers op erkenning van specialisatiediploma's in de farmacie, terwijl dit recht voortvloeit uit artikel 43, tweede alinea, EG.
- 42 Artikel 47, lid 3, EG heeft evenwel niet tot doel, de omvang van het recht op erkenning van diploma's te beperken, maar de instelling van een stelsel van automatische erkenning van diploma's die toegang geven tot beroepen in de gezondheidssector bij ontbreken van coördinatie van de bepalingen die de uitoefening van deze beroepen regelen, te voorkomen. Deze verdragsbepaling heeft dus betrekking op een dergelijk stelsel, dat moet worden opgezet in samenhang met de geleidelijke harmonisatie van de bepalingen inzake de uitoefening van deze beroepen.
- 43 Hieruit volgt dat de erkenning van de diploma's die toegang geven tot het beroep van ziekenhuisapotheker, binnen de werkingssfeer van richtlijn 89/48 valt en dat de lidstaten moeten voorzien in een stelsel dat een dergelijke erkenning onder de in die richtlijn neergelegde voorwaarden mogelijk maakt.
- 44 Gelet op een en ander moet worden vastgesteld dat het Koninkrijk Spanje door, wat het beroep van ziekenhuisapotheker betreft, niet alle maatregelen vast te stellen die nodig zijn voor de omzetting in nationaal recht van richtlijn 89/48, de krachtens deze richtlijn op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

Kosten

45 Volgens artikel 69, lid 2, van het Reglement voor de procesvoering wordt de in het ongelijk gestelde partij in de kosten verwezen, voor zover dat is gevorderd. Aangezien het Koninkrijk Spanje in het ongelijk is gesteld, dient het overeenkomstig de vordering van de Commissie te worden verwezen in de kosten.

Het Hof van Justitie (Tweede kamer) verklaart:

- 1) **Door, wat het beroep van ziekenhuisapotheker betreft, niet alle maatregelen vast te stellen die nodig zijn voor de omzetting in nationaal recht van richtlijn 89/48/EEG van de Raad van 21 december 1988 betreffende een algemeen stelsel van erkenning van hogeronderwijsdiploma's waarmee beroepsopleidingen van ten minste drie jaar worden afgesloten, is het Koninkrijk Spanje de krachtens deze richtlijn op hem rustende verplichtingen niet nagekomen.**

- 2) **Het Koninkrijk Spanje wordt verwezen in de kosten.**

ondertekeningen